

Tóth Lajos

POLITIKUSOK, ÁLLAMFÉRFIAK, HADVEZÉREK A JELENKOR ÉS AZ UTÓKOR ÍTÉLŐSZÉKE ELŐTT

Bizonyosan nagyon sok érett korú emberben, de különösen az idősebbekben – számadástételük óráiban – felmerül a kérdés: kik voltak nagyobb vagy esetleg döntő hatással életútjuk alakulására a sorsformálás magasabb szféráiban? Ilyen irányú és jellegű visszapillantásaikban, töprengéseikben gyakran merülhet fel bennük – különösen a műveltebb emberekben – egy-egy kiemelkedő politikus, államférfi vagy esetleg hadvezér neve. Valószínűleg igen érdekes eredményekhez (felismeréshez) jutnánk, ha a vajdasági magyar értelmiség körében – különös tekintettel a pedagógusokra – ilyen kérdésekre keresnénk a választ, a véleménynyilvánítást:

– Kit tart ön Vajdaság legkiemelkedőbb politikusának, illetve politikusainak az elmúlt évtizedben?

– Kiket tart ön a világtörténelem legnagyobb, legkiemelkedőbb államférfiainak (nálunk és a világban)?

– És hadvezéreinek?

Majd ez utóbbi kérdéseket fel lehetne tenni a magyarság múltjára vonatkozóan, beleértve az uralkodókat (királyokat, császárokat és más államfőket) is. A társadalom és az állam irányításában vezető szerepet betöltő személyek közül a politikusok kategóriája számbelileg a legnagyobb. Vannak közöttük kis- és nagy kaliberűek, karrieristák, a politikai életbe úgyszólván „bepottyant”, botcsinálta politikusok. Vannak komolyabb képességűek és ihletésűek is, ők idővel államférfiakká válhatnak. Ezért rendelkezniük kell, legalábbis „csírájában”, néhány olyan személyes adottsággal, tehetséggel és tulajdonsággal, amelyek az államférfiakra jellemzőek.

Melyek ezek a kvalitások, emberi és hivatásbeli értékek?

Szabó Dezső, a szókimondásáról (is) ismert magyar író Az egész látóhatár című kétkötetes tanulmányában (Budapest, II. 1. kiadás, 1991) behatóan foglalkozik ezzel a mindig időszerű kérdéskörrel, sorskérdéssel. Szerinte „azok számára, akik pályájukat a közösség sorsába keverték, a

halál nem alibi és nem menedék. Ellenkezőleg: a bezáruló sír követeli a szigorú vizsgálatot, a minden elfogultságtól mentes kritikát. A levont tanulság domborúbb lesz a lelkében a halál távlatával. A kimondott ítélet mélyebben hatol az elmékbe, ha a koporsó falai verik vissza”. (874. old.) Ez figyelmeztetésül szolgálhat az élő politikusok és államférfiak számára egyaránt. Az író kifejti (5–9. old.), milyen lelki alkatúnak, tulajdonságúnak kellene lennie a *politikusnak, különösen az államférfinak*. Elsősorban „szerves, egyetemes látással, a történelmi ismereteken és tárgyilagosan mérlegelő tehetségen alapuló döntéshozatali képességgel, magas fokú felelősségérzettel, hősiességgel – bátorsággal, határozottsággal” megáldottnak kell lennie. Ezeket még a következő kívánatos tulajdonságokkal, képességekkel, viszonyulásokkal egészítjük ki. Ilyenek:

- a széles körű általános műveltségre, tájékozódó képességre és reális helyzetértékelésre alapozott lényeglátás; szóközi képesség,

- az új, a korszerű, a jobb megoldások (alternatívák) iránti érzékenység,

- a kialakult jövőkép,

- hűség önmagához, elveihez, vállalt kötelezettségeihez és népéhez, ami a bírálat és önbírálat, valamint a demokratikus életvitel magas fokát tételezi fel,

- a szükséges munkabírást, kitartást, állhatatosságot és a megfelelő emberi tartást; becsületesség, az egyéni érdekek a közösségi érdekeknek való alárendelése és ellenálló képesség a hatalom megrontó kihívásaival szemben,

- együttműködő képesség – a megfelelő munkatársak kiválasztása és megbecsülése (Tóth Lajos: Történelemtanításunk alappillérei, 2003., 165. old.).

Természetesen egyetlen államférfi sem tudhatja magáénak mindezeket (és más, szintén fontos) képességeket és személyiségjegyeket teljes mértékben vagy magas szinten. Viszont, bírniuk kellene olyan adottságokkal, beállítódással és önfejlesztési hajtóerővel (motiváltsággal), melyek kibontakozásukat és fejlődésüket ilyen irányba terelik és segítik elő – állapítja meg a fenti mű szerzője (uo. 166. old.).

Magasabb kategóriába sorolhatók azok az államférfiak, akik a *kreativitást, a zsenialitást meghatározott elemeit is magukban hordozzák*, amit az alkotóvágy, az intelligencia magas szintje, a divergens (önálló, újszerű) gondolkodás, az eredetiség, a problémák iránti érzékenység, hatékony megoldási módok alkalmazása stb. jellemez. Akik országuk és népük fejlődésében, előrehaladásában, a nagy katasztrófák elhárításában, a sorscsapások áthidalásában, a megújulásban valami időtálló, maradandót hagynak vagy hagytak maguk után. Szabó Dezső szerint

„a zseni mindig egy időben és térben milliókat egybefoglaló szintézis, azaz:

– egy közösség múltjának és jelenének legegyetemesebb meglátója
– ok és okozatok rendszerében látja fajtája egész életét, és

– a zseni egyszermind a közösség (e meglátott) életének legegyetemesebb és legintenzívebb megérzője – a közösség életét kereső ösztönei benne a legerősebbek”. (Uo., 812. old.)

Az ilyen vagy hasonló, rendkívül nagy kaliberű, alkotószellemű államférfiak közé szokták az egyetemes történelemben besorolni az athéni Periklészt, akinek elévületlen érdemei voltak az úgynevezett rabszolgatartó demokrácia kialakításában s a demokratikus államirányítás csíráinak elplántálásában. Továbbá az Amerikai Egyesült Államok megalapozásában kulcsszerepet betöltő Washington és Lincoln elnököket, Olaszország egyesítésének legfőbb zászlóvivőjét, Cavourt, a Németország egyesítését keresztülvivő Bismark kancellárt, bár vele kapcsolatosan már negatív mozzanatként merül fel a Drang nach Osten politikai és hódító törekvés kialakítása.

A ROMBOLO IDEOLÓGIÁK ÉS DIKTATÚRÁK BÉKLYÓIBAN

A kommunista és fasiszta önkényuralmi rendszerekben pozitív értelemben nem nőhet ki magát egyetlenegy politikus vagy „vezér” igazi államférfivá, ami nem jelenti azt, hogy a diktátorok szerény képességű, emberek voltak. Hitlerről még Churchill is megállapította az emlékirataiban, hogy szónoklatait logikusan építette fel, s azok meggyőzőek, ugyanakkor demagógiával telítettek voltak; Sztálint, minden idők egyik legnagyobb gonosztevőjét pedig a nyugati világban is sokan, köztük F. Rooseveltnél is, nagy államférfinak tartották. A második világháború alatti és utáni időszakban a legnagyobb államférfiak közt elsősorban Churchillt szokták emlegetni, valamint Adenauert, akinek nagy szerepe volt a demokratikus Németország megteremtésében, és De Gaulle-t, aki véget vetett az algériai háborúnak, és Adenauerral együtt megalapozta a francia–német kibékülést és sokoldalú együttműködést.

A kiemelkedő politikusok és államférfiak tetteit és érdemeit gyakran különbözőképpen ítélik meg belföldön és külföldön – a világban. Például a franciák – de a délszlávok és mások is – Clemenceau-t a nagy államférfiak közé sorolják (ő volt a versailles-i békediktátumok fő szülőatyja). Viszont Illyés Gyula az Itt élned kell című cikkgyűjteményében ezt írja róla: „... maga sem tagadta, hogy volt olyan barbár, mint Temerlán, vagyis Timur Lenk, kinek hordái a XIV. században és a XV. század ele-

jén Ázsiában városokat perzseltek fel, tízezreket öltek meg és hajtottak rabigára.” (98. old.)

Wilsonról, az odahaza szintén nagyra becsült amerikai elnökről Illyés ugyanott a következőket írja: „vajákosságában és együgyűségében nem maradt el a doboló kuruzsló mögött, aki bűvöletét a bibliából veszi”, a népek önrendelkezését is magában foglaló tizennégy pontjának a teljes kudarcára célozva a versailles-i béketárgyalásokon, amelyről ő „bölcse” visszavonult, kitérve a kapukat a területhabzsolás nagy bajnokai elé, élükön Benessel.

F. Rooseveltről, akit az 1940-es választásokon harmadszor is megválasztottak az Egyesült Államok elnökévé, rengeteg magasztaló szót írtak le az USA-ban és a nyugati világban. F. Furet neves francia történész *Egy illúzió múltja* című művében Rooseveltről úgy vélekedik, hogy „az illúziója a Szovjetunió demokratikus átalakulásáról meg arról hogy tiszteletben fogja tartani a szabad, korlátozásoktól mentes választások elvét (az általa megszállt országokban), (...) Roosevelt rövidlátásává fokozódott”. Jóhiszeműségének egy másik magyarázata, hogy a nála mindinkább elhatalmasodó betegség – mint annak idején Wilson elnökéé is – „a szellemi bénulást kiváltó Alzheimer-kór, némileg vagy mindinkább korlátozta őt bizonyos helyzetek és problémák tárgyilagos és messzelátó megítélésében”. (Tóth L. Történelemtanításunk alappillérei, 138. old.)

A hadvezérek megítélését csak érintjük, mivel az ő hatásuk az emberi sorsok alakulására csak ritkább esetekben, nagy csatavesztések vagy csatanyerések idején, nagy háborúk forgatagában jut kifejezésre. Kivételt képeznek a hadvezérből lett államférfiak.

Az egyetemes világtörténelem legkimagaslóbb hadvezérei közül elsősorban Nagy Sándort, Hannibált, Caesart és Napóleont szokták kiemelni. Nagy Sándor mindössze 33 évet élt, de meghódította Görögországot, majd Föníciát, Egyiptomot, összeroppantotta Dárius király perzsa birodalmát, eljutott egész Indiáig és ott érte a halál. Megalapította Alexandriát, és az a Krisztus előtti negyedik században nemcsak nagy kikötővé, hanem az akkori világ legnagyobb kultúrközpontjává is vált.

Hadi sikereit bizonyosan rendkívüli szervezőképességének, jól megalapozott stratégiájának és az „ellenség eszén túljáró” hadi taktikájának köszönhetette. Így volt ez a karthágói Hannibállal is, akinek a második pun háborúban sikerült legyőznie Rómát, amelyet szintén híres hadvezérek védtek (ismeretes, milyen leleményes ötlet volt hadseregének alpesi átkelése). Napóleont sokan a zsenik közé sorolják. Ezt H. G. Wells neves angol író *A világtörténet alapvonala* című könyvében némileg kétségbe vonta. Szerinte éppen ez a zsenialitás hiányzott nála, amikor úgyszólván egész Európa „a lába előtt hevert”, nem valósította meg az egyesült Eu-

rópát. Ehhez hiányzott belőle az államfői távolbalátás, ami az író szerint általában jellemző azokra, akik a katonai egyenruhát magukra öltik. A zseni nem tűri a megkötöttséget, az ilyen korlátokat.

A szerb nemzeti történelem kiemelkedő államférfaiként szokták emlegetni Miloš Obrenović fejedelmet (a törökök elleni második szerb felkelés vezérének a XIX. században) és Nikola Pašićot, akik döntő szerepet játszottak a királyi Jugoszlávia létrehozásában 1918-ban. Ők, egyesek szerint a pozitívan értelmezett „balkáni furfang” megtestesítői voltak.

KIEMELKEDŐ POLITIKUSOK, ÁLLAMFÉRFAK ÉS HADVEZÉREK A MAGYARSÁG MÚLTJÁBAN

Ahhoz, hogy a magyarság több mint tizenegy századon át a Kárpát-medencében – sokszor ellenségek szorításában, a létért való küzdelemben – fennmaradhatott, helyzetfelismerő s távolbalátó politikusokra és államférfaikra volt szüksége. Ugyanakkor (köztük) akadtak olyanok is, akik fejlődését rossz irányba terelték, megtorpanásokat és felesleges, nem szükségszerű veszteségeket idéztek elő számára.

A legjelentősebb uralkodói közül elsősorban a honalapító I. István királyt, valamint I. László, III. és IV. Béla, Hunyadi Mátyás és Nagy Lajos királyokat emelik ki a történészek. A fejedelmek közül pedig Bocskai Istvánt, Bethlen Gábort, akit „nagy fejedelemtént” emlegetnek, és II. Rákóczi Ferencet, aki 28 éves korában, nagyon sokat kockáztatva, állt egy szabadságharc élére, igyekezvén a társadalmi osztályok és rétegek között tátongó, meglevő különbségeket enyhíteni – a jobbágyság javára.

Jelenlegi helyzetünkre és sorsunkra azonban a *19. században kialakult reformkor és az azt követő 1848/49-es szabadságharc eseményei és kiemelkedő személyiségei voltak hatással*, igen értékes szellemi-erkölcsi hagyatékkal ajándékozva meg az utókort.

Gróf Széchenyi István nevéhez a magyarság és a vele együtt élő más népek felemelkedését, a Nyugathoz való felzárkózását szolgáló, sok igen jelentős kezdeményezés, tett és írásos mű fűződik, amelyek közül talán a legfontosabb a Magyar Tudományos Akadémia (egy Magyar Tudós Társaság) létrehozása.

Róla könyvek, tanulmányok jelentek meg, amelyek a bírálatoktól sem voltak mentesek. Engem Németh László Széchenyije mellett különösen Kunszabó Ferenc *És ég az oltár* című műve ragadott meg. Ebben nagyon sok érdekesítő eszmefuttatást találtam, többek között a kiművelt emberfőről, a népoktatás jelentőségéről, a magyar ügy és a nagyhatalmak kapcsolatairól, a nemzetiségi kérdés megoldásáról, a Kossuthal kialakult kapcsolatáról, ellentétéről és időnként egymásra találásukról. Az író így jellemzi őt: „Ez a későn erő, »rájövős« zseni alkatából következik:

rátalál valamire, melengeti, körülcsodálja, mint kivételesen nagy koponyájának termékét... lemeríti a tudat mélyébe..., de amikor rátalált igazi énjének igazi útjára, akkor már egyre szaporodnak a tudatos formálások, fejlesztések, amikor is a részt tökéletesebb rendbe, nagyobb összefüggésekbe rakja.” (115. old.) Önmagát figyelmezteti a különböző csábítások, a becsvágy s a téveszmék veszélyeire, mindez együttvéve arra utal: magas szintű felelősségtudattal és szilárd erkölcsi meggyőződéssel vállalta a magyarság felemelkedésének ügyét, tartós, történelmi megoldások után kutatva.

Kossuth Lajost szintén az 1825-ben kezdődő reformkorszak vetette a történelmi események felszínére, ami aztán a szabadságharc idején s végül az emigrációban betöltött szerepe és munkássága révén államférfíúi szintre emelte őt. Világszerte elismerték rendkívüli szónoki tehetségét, és sokan fedezték fel benne a zseni, a lángész tulajdonságait. Eörsi István neves író 1956 decemberétől kezdve három író-költő társával együtt raboskodott egy pesti börtönben (közülük Angyal Istvánt halálra ítélték), és egy levelet küldött ki onnan feleségének 1960 júniusában, melyben kifejtette nézeteit Kossuth zsenialitásáról. „Kétfajta zseni létezik a művészetben és a politikában: az egyik mélyebben lát koránál, meglátja a még csak épp hogy jelentkező szükségleteket... A másik típus az átlag zsenije. Semmit sem lát és nem is akar látni, amiben kora átlagával nem osztozik. De ezt az átlagot sűrítetten tudja kifejezni, életével és műveivel... Jellegzetes terepe a retorika, az a képesség, hogy a tömeget kiállással, pátozzsal meggyőzze arról, amiről az már meg is győződött. Sikerének titka: a tömeg igényli megszépülten, magas erkölcsi piederasztálra emelve hallani, és megvalósulva látni mindazt, ami ő maga. Az előbbi csoportba tartozik pl. Csernisevskij vagy Ady, az utóbbiba Kossuth vagy Viktor Hugo.” (Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre, 1988., 217. old.) Érdekes és vitatható eszmefuttatás.

Kossuth nézeteinek, eszméinek és egyéb szellemi értékeinek megismeréséhez elsősorban a Tanítás című könyvecske elolvasásával jutottam közelebb.

Ebből kitűnik, hogy eszmerendszere, politikai koncepciója, jövőképe és a jövőre vonatkozó jóslatai nagyrészt az emigráció hosszú és gyötrelmes évtizedeiben, szellemi-erkölcsi töprengéseiben kristályosodtak ki teljes mértékben. Ezekből az elképzeléseiből, terveiből idézek néhányat.

„Én erősen meg vagyok győződve, hogy a dunavölgyi kisebb nemzetek *konföderációja* a történelem logikájának parancsoló követelménye.” (81. old.)

„Korunk szelleme a *demokrácia*. Mindent a népért és mindent a nép által... semmit sem a nép nélkül.” (103. old.)

„A képviselői mandátum erkölcsi szerződés, szerződést pedig egyoldalúlag megtörni nem lehet.” (111. old.)

„A modern állameszme az *önkormányzat* eszméje” – elemzi a hatalomgyakorlás, az irányítás központosítását. (117. old.)

„Aki politikával foglalkozik s a »lux veritatis« fényével nem ismerős, mely a történelemből világít, jobb, ha a politika helyett a köművességre adja magát, mint a francia szólásmód szól.” (194. old.)

„A politikai bölcsesség nem abban áll, hogy a kénytelenségnek engedjünk, hanem hogy azt megelőzzük...” (199. old.)

Megannyi mélyenszántó gondolat és a fejlődés ütőerejét érző szellem.

A XIX. század harmadik kiemelkedő magyar államférfia *Deák Ferenc*, aki nemhiába kapta „a haza bölcse” jelzőt. Az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés értelmi szerzője és szülőatyja volt, kinek realista kompromisszumkészsége, kikezdhetetlen logikája és megfontoltsága – emellett kitűnő jogismerete – eredményezte ennek a kiegyezésnek a megtörését. Ezt sokan, köztük Kossuth is az emigrációban, ellenezték. Amikor még türelemre és kivárára intett, kifejtette: „Amit az erő és a hatalom elvesz, azt az idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet félve a szenvedésektől önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz s mindig kétséges.”

Akkor még sem Deák, sem mások nem tudhatták, milyen következményei lesznek ennek a dualista kiegyezésnek – különösen a nem önálló magyar külpolitikának, hadügynek és pénzügynek – az első világháború kitörésével.

Másrészt ez megmerevítette, néhány évtized után idejét múlttá tette Magyarország társadalmi-politikai berendezését, társadalmi tagozódását (uo. 123. old.).

A XX. század első évtizedeinek legkiemelkedőbb államférfia gróf *Tisza István miniszterelnök* volt. Szerepének, tetteinek s mulasztásainak történelmi értékelése eléggé ellentmondásos. Sokan nagy kaliberű politikusnak, illetve államférfinek tartják. Miniszterelnöki pályafutásából több „gyenge pont”, komoly következményekkel járó hiba vagy mulasztás ágaskodik ki. Egyik 1914 júliusában, amikor a legmagasabb szintű bécsi megbeszélésen, „beadta derekát”, s beleegyezett a Szerbiának küldött ultimátumba, majd hadüzenet szövegébe. A másik, hogy ellenezte s akadályozta a földreform végrehajtását, és ezzel hozzájárult az elavult és igazságtalan birtokrendszer fennmaradásához. Emellett akadályozta a választójog kiterjesztését is.

Ezeket a gondokat ő magában hordozta, bizonyosan sokat töprengett rajtuk. Ezt *Tormay Cecil* írónő, a Tisza család belső barátja is alátámasz-

totta a róla írt könyvecskéjében, megemlékezésében. Látszott rajta – írja –, hogy bántotta ez a tétlenség, érezte a reá háruló felelősséget, de nem tudott megszabadulni a tehetetlenség érzésétől. Mindent egybevetve, néhány, a magyarság felemelkedését szolgáló feladat vállalásában „nem mindig állt a helyzet magaslatán”.

Az első és a második világháború közötti Magyarország két legkiemelkedőbb államférfia kétségtelenül gróf Bethlen István és gróf Teleki Pál volt. Mindketten rendkívüli képességekkel, magas szintű képzettséggel (műveltséggel), széles látókörrel és éleslátással bírtak. Teleki emellett híres földrajztudósnak és térképésznek számított.

Az ország úgyszólván romokban hevert.

Az első világháborúban elszenvedett óriási veszteségei, Károlyi Mihály és Kun Béla igen káros politikája és Trianon rombolása után helyzete s kilátásai szinte reményteleneknek bizonyultak. Bátor, alkotó politikusokra és államférfiakra volt szüksége, és ez megadatott számára. Már 1920-ban a *Teleki-kormány* alatt hozzáláttak egy szerény méretű földreform végrehajtásához, ez azonban *Bethlen István* miniszterelnöksége alatt nem folytatódott. Ezt és egyéb mulasztásait Szabó Dezső Segítség című regényében nagyon éles szavakkal róta fel neki és kormányának. Így a nagybirtokos rendszer tovább virult, a falu és az ott élő nincstelen vagy törpebirtokos parasztság helyzete pedig sanyarú maradt. Erről nemcsak a népi írók művei nyújtottak megrázó képet, még a katona, a honvédtiszt Kádár Gyula is – aki a második világháború utolsó éveiben igen magas „nemzetvédő” tisztséget töltött be a hadvezetésben – a Ludovikától Sopronköhidáig című művében nagyon lesújtó, siralmas képet fest a Nyírség falvairól, ahol 1926-ban gyakorlati kiképzésen vett részt: „Micsoda elmaradottság, micsoda nyomor! A sok mezítlábos, kidülledt szemű, vízhasú gyermek naponta ott settenkedett a katonák kondérja körül... Másfelől a kastélyok, a pár száz holdas homoki birtokok urai, hátsalovakkal, fogatokkal, göggel.” (235. old.) Fiataltisztársaival ezen nagyon felháborodtak – írja.

Bethlen István korszakának azonban bizonyosan több fénypontja volt, mint árnyékoldala. Mindenekelőtt a társadalom és a gazdaság konszolidációja, az oktatás és a művészet fejlesztése. 1926-ban fogadták el a népiskolai törvényt, amely 3500 tanterem és feleannyi tanítói lakás megépítését irányozta elő. Debrecent és Szegedet egyetemi várossá fejlesztették. A magyarányú fejlődés ezen a téren *Klebelsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi miniszter nevéhez fűződik, aki kiemelkedő oktatáspolitikusnak nőtte ki magát.

A második világháború forgatagának legtragikusabb végű államférfija gróf Teleki Pál miniszterelnök volt, akit a reá nehezedeő óriási fe-

lelősség súlya és a lelkiismerete vitt öngyilkosságba 1941. április 3-án, a jugoszláv–magyar örökbarátsági szerződés megszegésének küszöbén. Féltette a nemzetet, hogy a háborúba lépéssel a vesztébe rohan. Nem bízott a németek végső győzelmében. Önálló magyar külpolitikát akart megvalósítani, és amikor a kör bezárulóban volt, inkább a halált választotta. Horthy Miklós kormányzónak írt utolsó levelében is erre utalt. Természetesen ő sem volt mentes a hibáktól s a melléfogásoktól.

Ezeknek a sorsdöntő éveknek a másik tragikus személyisége *Bajcsy-Zsillinszki Endre*. Mint fasisztaellenes beállítottságú kisgazdapárti politikust és egyben igen termékeny publicistát nagyon élénken foglalkoztatta: mi lesz a kis nemzetekkel, így a magyarsággal is ezekben a nagy átalakulásokban, átrendeződésekben? Élhetjük-e a magunk életét, betölthetjük-e a magunk hivatását Európa szívében? Magas fokú erkölcsi bátorságra vall, hogy 1941-ben az országgyűlésen egyedül ő mondott nemet a Szovjetunió elleni hadba lépésnek, 1942 elején pedig élesen elítélte az újvidéki razziát. Nagy szálla volt a németek szemében. 1944 március 19-én fegyvert fogott a lakásába betörő Gestapóra. Mint az ellenállási mozgalom elnöke árulás folytán került a németek, illetve nyilasok kezébe, és ők 1944 decemberében akasztófára juttatták. Kétségtelen, hogy e nagy megpróbáltatások idején, államférfivá nőtte ki magát. Volt a Felvidéken egy hasonló bátor kiállású és sorsú államférfi, *gróf Esterházy János*, csak őt nem a németek, hanem a szovjet KGB és a szlovák sovíniszták ítélték börtönhalálra.

A háború utáni kommunista hatalomátvétel kizárta jelentős államférfiak „felbukkanását”, a rendszernek megalkuvó, „hajlítható” szolgálókra volt szüksége. Csak a rövid ideig tartó 1956-os forradalom és szabadságharc nyitotta meg a szelepeket és hatott serkentőleg önálló, szuverén egyéniségek és a politizálásra, vezetésre alkalmas személyek kibontakozására. Ha Nagy Imrét és társait, legközelebbi támogatóit nem végzik ki, talán egyesek közülük, levetkőzve magukról az ideológiai béklyót, államférfiakká válhattak volna.

A magyarság évezredes történelmében akadtak kiemelkedő hadvezérek is:

- a török elleni küzdelemben Hunyadi János, Zrínyi Miklós,
- a Rákóczi-szabadságharcban Bercsényi Miklós, „Vak” Bottyán, Esze Tamás,
- az 1848/49-es szabadságharcban Görgey Arthur, Bem József (Bem apó) és mások is. Ezen a téren azonban nem nagy a „választék”, amit az elvesztett szabadságharcok és a két világháború hadi eseményei is részben alátámasztanak, bár a kudarcok fő okozói leginkább a külső tényezők, nemzetközi viszonyok, a nagyhatalmi érdekek voltak.

Végül jogosan és természetszerűleg merül fel a kérdés: mikor emelkednek államférfivá a mai kor egyes politikusai ebben a zavaros, a kapitalizmus vad kinövéseitől áthatott, hosszan tartó átalakulásban? (Ez a kérdés és dilemma természetesen a mi állapotainkra is vonatkozik.) Egy-egy név máris felcsillant, feltehetően újak is a felszínre kerülnek. Hogy mivé fejlődnek, az elsősorban a saját életútjuktól, önfejlesztésüktől függ. A Kárpát-medencei magyarságnak ugyanakkor több becsület és rátermett politikusra van szüksége. A másik, elsősorban pedagógusainkat érintő kérdés: miképpen használják fel az itt felsorolt (vagy a kimaradt) államférfiak hagyatékát, vitathatatlan érdemeit és „gyengéit” nevelőmunkájukban? Mindenekelőtt a jellemnevelésben és tanítványaik felkészítésében a demokratikus társadalmi életbe való beilleszkedésre, tevékeny részvételre s helytállásra. Jórészt ezen múlik, hogy számukra az életük tanítómesterévé válik-e a történelem.

Ennek a kérdéskörnek, témakörnek a felvetése és elemzése nálunk is rendkívül időszerű volna.

IRODALOM

EÖRSI ISTVÁN:

Emlékezés a régi szép időkre, Budapest, Napra-Forgó Kft. , 1988.

ILLYÉS GYULA:

Itt élned kell, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976.

KÁDÁR GYULA:

A Ludovikától Sopronköhidáig, Budapest, Magvető Kiadó, 1978.

KUNSZABÓ FERENC:

És ég az oltár, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1984.

Kossuth Lajos tanítása, összeállította Niklai Péter, Budapest, Világirodalom.

PÖLÖSKEI FERENC:

Tisza István, Budapest, Gondolat, 1985.

KAPRONCZAI KÁROLY:

Bajcsy-Zsillinszky Endre külpolitikája, Valóság 7/2003. (109–111. old.)

SZABÓ DEZSŐ:

Az egész látóhatár, Budapest, Püski Kiadó, 1991.

RÓNAI ANDRÁS:

Térképezett történelem, Budapest, Püski Kiadó, 1993.

TÓTH LAJOS:

Történelemtanításunk alapillérei (tantervei, tankönyvei) egy összehasonlító tanulmány tükrében – Nemzeti azonosságtudatunk alapkövei, Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2003.